

CO S NESROZUMITELNÝMI FILMY?

Jára Brož

Dnes, kdy dialogový film – ve své podstatě většinou nic jiného než fotografované divadlo – téměř úplně ovládl ve všech produkčních zemích filmovou výrobu, nabývá otázka srozumitelnosti filmové zábavy eminentní důležitosti. Někdejší mezinárodní charakter filmové tvorby, jejíž produkty byly nejenom svou režijní koncepcí, ale i vkládanými vysvětlujícími titulky lehce přístupnou a hlavně – srozumitelnou – zábavou filmového obecnstva všech koutů světa, tento specifický charakter filmu, tehdy právem „internacionálním“ zvaného, byl před několika lety náhle rázem setřen techniky, kteří filmu imputovali řeč.

Konec „němého umění“ – konec mezinárodnosti?

Rozprávějící a zpívající oživlé fotografie byly sice zprvu přijímány i mnohými významnými jedinci z řad filmových pracovníků s krajní nedůvěrou, nejednou i se zřejmým, netajeným odporem a většinou s vřelým přáním, aby toto technické zdokonalení a výrazové obohacení filmové reprodukce bylo pečlivě separováno od vlastní filmové tvorby a odkázáno, s všemi s ním souvisejícími hlučnými projevy dvojrozměrných postav do zvláštního kouta, vyhrazeného zpěvním a tanečním filmovým exhibicím – ale technický pokrok si nikdy nedá poroučeti. Tak jako dokonalejší stroj vyřazuje v továrně stroje zastaralé, zejména podaří-li se tím spojit dva nebo více dříve samostatných strojových úkonů v jeden jediný, jako účinnější zbraň nahradí ve válce zbraně méně účinné, tak i zvuková filmová aparatura umožňující nejenom obrazovou, ale i přesně s ní synchronní zvukovou reprodukci, musela nakonec zvítěziti. Naopak, radost nad tím, že film již přestal být „němým uměním“, jde dokonce dnes až tak daleko, že ve snaze vyrovnati se tradičnímu divadlu se film stále je ubíjí v otrockém napodobování statické jevištní techniky.

Ztráta mezinárodního charakteru filmu, zaviněná ztrátou všestranné srozumitelnosti v jeho výsledném účinu, stává se stále ožehavějším problémem v mezinárodní směně filmového zboží a často i velkou překážkou pro popularizaci těch několika málo uměleckých filmových projevů, s nimiž se dnes přece jen ještě tu a tam ve světové filmové produkci setkáváme.

Herci nahraditelní a nenahraditelní

Nejobvyklejší metodou, jak přiblížiti po stránce jazykové – a o tu nám jedině jde – cizí film domácímu obecnstvu, je překládání podstatných částí dialogů titulky vkopírovanými

přímo do obrazu. Tam, kde pro nákladnost takové výroby není možno natáčet originální verze v několika řečech, jsou vkopírované titulky vlastně nejpohodlnější a nejobvyklejší způsob, jak zpřístupnit cizojazyčný film obecnstvu jiných jazykových oblastí. Přitom nutno však hned podotknouti, že právě vkopírované titulky co nejméně porušují originál; i umělecký výraz tu zůstává zachován, neboť i herecké výkony jsou tu reprodukovány beze změny, ve svém původním pojetí. Nejednou tam, kde umělecký charakter některého filmového díla spočívá z valné části právě na hereckém výkonu, totiž na hercových výrazových schopnostech, projevujících se zpravidla v plné síle a hloubce jen v jeho mateřštině, nemůže se při zpřístupňování cizojazyčného díla užítí vůbec jiné metody než právě podkládání dialogů titulky do promítaného obrazu vkopírovanými; neboť eventuální natáčení jinojazyčné verze předpokládá buď nahraditelnost hercovy osobnosti adekvátním hereckým zjevem národa, v jehož jazyce se ona verze natáčí, nebo schopnost onoho cizího herce vyjadřovati se plynně a přesvědčivě i v jazyku natáčené národní verze. Příznějme si otevřeně, že bychom vlastně ani netoužili po tom, aby např. v „Arianě“ nebo v „Zasněných rtech“ mluvila Elisabetha Bergnerová naučenou češtinou nebo aby ji snad dokonce pro českou jazykovou oblast zastupovala některá jí herecky příbuzná hvězda pražského divadelního nebe, jak se o to právě v „Arianě“ pokusili Francouzi. Již tehdy se ve Francii uznávalo, že Ariana Gaby Morlayové je sice dobrá, ale Bergnerová zůstává přece jen pro tuto úlohu tou jedinou pravou. (Přitom vůbec nechceme přihlížeti k finančnímu zatížení výroby, které se při současném natáčení dalších jazykových verzí, vždy v novém hereckém obsazení, podstatně zvyšuje.)

Filmy v různém jazykovém provedení

Leč filmy natočené v cizí, nesrozumitelné řeči se mohou zpřístupňovati domácímu obecnstvu ještě i jinou metodou než vkopírovanými titulky podkládanými dialogy nebo natočením zvláštní jazykové verze v novém hereckém obsazení. V cizině, zejména ve Francii, v Anglii a v Itálii – zde je to dokonce zákonným předpisem a podmínkou připuštění cizího filmu na italský trh – setkáváme se stále častěji s filmy zahraniční provenience, jejichž původní dialogy jsou podkládány vhodně upravenými dialogy v řeči té či oné jazykové oblasti. Přesně synchronně s obrazem, to jest synchronně s pohybujícími se ústy herců hovořících mezi sebou na projekční ploše kina jsou do filmu vkládány, totiž nově přijímány a na zvukový proužek filmového pásu nanášeny dialogy nové, v řeči obecnstva, pro něž je takový film právě určen. Tato metoda zpřístupňování cizích filmů domácímu obecnstvu – tzv. dubbing – se těší stále větší oblibě u filmových producentů, kteří v tom hledají záchranu před definitivní ztrátou cizích odbytišť a také obecnstvo je spokojeno neboť má možnost i nadále sledovati ukázky cizí filmové tvorby, zajímavé tak často exotickým prostředím, novými inscenačními způsoby a působivými hereckými tvářemi, a to formou každému neobyčejně přístupnou – dubbovanými dialogy přímo v jeho mateřské řeči.

U skutečných uměleckých filmových děl, kde záleží nejenom na režii scény, ale i na režii herců, kde pro úplný herecký výraz je nezbytné i hercovo slovo, kde zvuk není pouhou rekvizitou, ale výtvarným prvkem, u takovýchto, řekněme, uměleckých děl je ovšem

dubbing barbarstvím. Skutečné umělecké filmové dílo lze zpřístupnit – jak již řečeno – jedinečně vkopírovanými titulky. Bylo by však malicherným počínáním odsuzovati proto za dnešní situace dubbing vůbec, neboť s kolika skutečně uměleckými díly se dnes ještě setkáváme? Co ještě můžeme zkaziti dubbingovým zčeštěním některé z desítek berlínských filmových operet, francouzských veseloher nebo anglických či amerických bezduchých společenských dramát? Uškodí se jakosti oněch sériově vyráběných celuloidových konzerv lidové zábavy tím, že je budeme dodávat třeba s českou nálepkou?

Německý film ve výhodě

Jestliže se otázka českého dubbování cizích filmů stává teprve dnes akutní, dnes, kdy ve Francii nebo v Anglii cizí film v původní verzi je jen čestnou výjimkou a kdy Itálie, ačkoliv např. konzumuje z evropských států největší počet amerických filmů, již dávno ze svých kin odstranila nesrozumitelnou angličtinu, jestliže tedy teprve dnes u nás uvažuje několik dovozních firem o možnostech českého dubbingu, pak to má hlubší příčiny.

Nezapomínejme, že jsme u nás byli od samých počátků vítězného postupu zvukového filmu téměř úplně v područí německé filmové výroby. Oněch padesát procent, které v naší dovozní statistice zaujímaly ještě v minulém roce filmy německé provenience, neodpovídá totiž plně skutečnosti, neboť teprve propočítáním počtu promítacích týdnů a průměrné návštěvy německých filmů v poměru k ostatním dovezeným filmům bychom obdrželi správný obraz oné hrozné nadvlády německého – dnes dokonce hitlerovského – filmu u nás v letech minulých. Páni filmoví obchodníci, dovážející k nám cizí filmy, vycházeli až dosud ze správného předpokladu, že totiž každý druhý člověk u nás rozumí německy, přičemž pochopitelně brali ještě v úvahu i to, že celé velké území severních a západních Čech, právě s největší hustotou kin většinou již zvukových, je vlastně německou jazykovou oblastí, pro niž domácím, tj. jazykově nejbližším filmem je právě film německý. Proto také ani jednoho filmového dovozce u nás nenapadlo zatěžovati své provozní výdaje poměrně nákladným dubbingem svého německého zboží. Tato investice by totiž byla, obchodně kalkulována, rozhodně nerentabilní, uvážíme-li onen malý počet filmových návštěvníků neznajících německy, pro něž by se měl německý film zčešťovati.

Jistěže těmito kalkulacím mnohý náruživý nacionalista nebude chtít rozuměti. Ale film je obchod, dnes více než kdy jindy, a těžko můžeme donutiti obchodníka k nerentabilním investicím. Je ovšem zajímavé, že se u nás až dosud nenašel nikdo v pravicovém táboře, kdo by se dožadoval povinného dubbování německých filmů. Je to jen obdoba celé kampaně proti prušácky výbojnému hitlerovskému filmu, kterou vede také jen tzv. levice, a vše to svědčí znovu o tom, že čas od času na pravici propukající rozhořčení proti filmové „germanizaci Prahy a českého venkova“ se dá nazvat jen planým házením frází. To konečně jen doplňuje celkový obraz naší kinematografie, která při diktátorské moci ji až donedávna ovládajícího národně-demokratického ministra obchodu byla např. v důsledku uměle protahované roztržky s americkými filmovými dovozci odkázána z padesáti procent své potřeby na dovoz německých filmů, k tomu ještě v poslední době nejednou tendenčně hitlerovsky zabarvených.

Co s francouzštinou, angličtinou a ruštinou?

Ale naše blahovůle k hitlerovskému tendenčnímu filmu se nemůže protahovati donekonečna. Již dnes – konečně! – vidíme, že se československá kinematografie začíná orientovat na západ. Zrušením dovozního kontingentu skončil i bojkot tzv. oficiální americké filmové produkce, představované největšími hollywoodskými producenty, sdruženými ve známé Haysově organizaci, a viděli jsme již na konci minulé sezony a ještě nápadněji dnes, v prvních měsících sezóny nové, ve zvýšeném počtu u nás zastoupenou filmovou Ameriku, alespoň onu z periferie Hollywoodu, a produkci anglickou a snad bude konečně vzata na milosti i produkce francouzská, která je u nás po léta jakoby zásadně opomíjena, ačkoli se právě v poslední době může chlubit na dnešní bídu jistě nadprůměrnými výsledky. Také sovětský film je v ČSR „terra incognita“, i když se o něj jeví v cizině stále větší zájem. V mnohých filmech, viděných zatím ovšem jen v cizině nebo výjimečně soukromě předvedených i u nás, mohli jsme se přesvědčiti, že sovětsí filmaři docílují pozoruhodných výsledků. Uznáním SSSR *de iure* a novou úpravou obchodních styků by měla být upravena cesta i pro zintenzivnění kulturních styků mezi oběma zeměmi. Vzájemná výměna kulturních hodnot je možná a přiznejme si to, je i žádoucí. Tendenční obsah není již dávno pro dovoz sovětských filmů nepřekonatelnou překážkou, leda, ovšem, pro lidi z okruhu „Národních listů“, kteří věrni svým pavučinami obestřeným zásadám budou vždy vidět „zhoubné vlivy krvavého bolševismu“ ve všem, co nějak souvisí s touto zemí ztracených panslavistických nadějí.

Ale právě odklon od německé orientace čsl. kinematografie naráží na jednu velkou překážku: na jazykovou nesrozumitelnost neněmeckého filmového zboží. Zde by se konečně mělo začít vážně uvažovat o dubbingu, který tu přestává býti hospodářsky nerentabilním, neboť tu odpadá tak všeobecná znalost řeči, jako je tomu u němčiny. Je nad slunce jasné, že zájem o anglickou či francouzskou veselohru běžné obchodní produkce, spočívající zpravidla jen na dialozích, na slovním vtipu, podstatně stoupne, budou-li její postavy mluvit česky. Mnohému se jistě bude zdát zpočátku divné a nepřirozené, ba do jisté míry i zarážející, bude-li Maurice Chevalier či Douglas Fairbanks rozprávěti řečí známou v kinech dosud jen z chatrných barrandovských výrobků. Tomuto nepřirozenému dojmu se ovšem nedá zabrániti, ale zvyk je zvyk a bylo-li by, připusťme, velmi těžké zvyknouti si na bezvadnou češtinu u stoprocentního Pařížana Chevaliera, bylo by naproti tomu velmi snadné zvyknouti si na češtinu některého z desítek u nás takřka neznámých představitelů francouzského, anglického nebo amerického filmu. Doby, kdy jsme se „důvěrně“ znali s téměř každou hvězdou i mnohou malou hvězdičkou Hollywoodu, jsou již dávno za námi. Vlastně nejrušivěji by zněly česky pronášené vtipy berlínských herců; ale vždyť se tu přece jedná právě o opatření, které má usnadniti naše odpoutání se od německého filmu. Vždyť chceme dubbovati a tím našemu obecnstvu zpřístupniti především málo srozumitelné filmy neněmecké.

Nejprve studium fonetiky

Ovšem systematické provádění dubbingu u nás by vyžadovalo pečlivé předběžné přípravy. Dubbing není tak snadný, jak se na první pohled zdá. Je to velmi zodpovědná práce

a předpokládá důkladné odborné znalosti, zejména speciální studium fonetiky. Ten, kdo sestavuje překlad cizího dialogu, musí nejenom důkladně ovládat řeč, do níž dialogy překládá, přičemž překlad musí býti foneticky přizpůsoben originálu. Do pohybujících úst herce se tu vlastně dodatečně vkládají nová slova, vyjadřující v jiném jazyce, případně jinými slovními obraty a jiné větovou stavbou, ale – což je důležité – foneticky stejným nebo alespoň blízkým způsobem jeden a týž obsah.

Dubbing není však ani laciný způsob zpřístupňování cizích filmů. Jistě, že natáčení nové jazykové verze, v novém hereckém obsazení, je podstatně nákladnější metodou nežli dubbování dialogů. Ale odborné provedení dubbingu stojí např. ve Francii pro normální celovečerní film přece jen 80 000 frs. Autor dialogů, režisér, herci, ateliér atd., to vše se nedá pořídit lacino, má-li výsledek za něco stát, má-li divák míti dojem, že herci na plátně mluví skutečně jeho mateřštinou.

Tedy zčešťujme filmy!

Při dubbování se technické obtíže zvětšují či zmenšují především podle množství dialogů, jež film obsahuje, ale také jazykovou příbuzností řeči filmového originálu s řečí, do níž se film převádí. Byl-li např. český film „Řeka“ s velmi dobrým výsledkem převeden do němčiny, pak je toho příčinou především ekonomické užití dialogů vůbec v tomto převážně exteriérovém filmu. Také anglické filmy do němčiny a naopak se převádějí velmi snadno, což je zase umožněno příbuzností obou těchto jazyků. Není nejmenší pochyby o tom, že bychom u nás s velmi dobrým výsledkem mohli česky dubbovati ruské filmy. Mnohem větší obtíže vyvstanou, bude-li se česky dubbovati některý anglický film, ačkoliv vypracováním přesného převodního systému bude jistě i to možné.

Nakonec musíme je ještě znovu zdůrazniti, že si každý musí býti plně vědom toho, že dubbing nelze umělecky ospravedlniti. Je to do jisté míry znásilňování autorství uměleckého díla a snižuje film skutečně jen na pouhý produkt tovární výroby. Ale dnes, kdy se jedná o záchranu strádající kinematografie jako důležitého hospodářského faktoru, a to právě pro filmové umění a kdy od filmu k umění je většinou velmi daleko, je to jedno z nejpřístupnějších východisek z nouze, nadto dostatečně vyzkoušené jinde. Jde nyní jen o to, aby český dubbing byl prováděn se stejnou péčí a důkladností, jako se provádí dubbing francouzský, německý nebo italský. Po stránce technické nás zatím plně uspokojil česky dubbovaný francouzský film „Amok“, v němž byly Štěpánkovy české dialogy skutečně velmi pečlivě připraveny.

Magazín DP, 1934/35, č. 8, s. 238–241.